

BOOK REVIEWS

Paul Grobelaar, *1914: Rebellie of protes? Vryheid teen imperialisme*. Calitzdorp: Die Outeur, [2013]. ISBN 978-0-620-56542-2. 218 bladsye.

Sedert die uitbreek, en spoedige onderdrukking 'n eeu gelede van die rebellie van 1914-1915, duur die (soms emosionele) debat in verband met hierdie omstrede Afrikaneropstand voort, hoewel dit die afgelope paar dekades reeds afgeneem het en die rebellie by baie mense in die vergetelheid geraak het. In die verlede is al veel oor hierdie rebellie geskryf, en hopelik sal die gebeure honderd jaar later weer in die kollig geplaas word, sodat Suid-Afrikaners van alle kultuurgroepe opnuut – of vir die heel eerste keer – vir hulself sal rekenskap gee van hierdie veelbewoë gebeure van die verlede. Vir etlike jare na afloop van die 1914-1915-rebellie, het hierdie opstand die Suid-Afrikaanse politiek beïnvloed en vir lank was dit deel van die Afrikaner (maar ook ander, veral blanke, Suid-Afrikaners) se historiese geheue. Dit wil egter voorkom of die grootste deel van die Suid-Afrikaanse bevolking vandag (2014-2015) selfs nie eens meer kennis dra van die rebellie van 'n eeu gelede nie.

In die aanloop tot, en met die oog op, die honderdjarige herdenking van die rebellie van 1914-1915, het Paul Grobelaar self sy manuskrip, *1914: Rebellie of protes? Vryheid teen imperialisme*, gepubliseer. Gebaseer op operasionele dokumente en briewe (en talle ander bronne) wil hierdie boek nuwe lig werp op 'n belangrike gebeurtenis in die geskiedenis van Suid-Afrika.

Grobelaar bespreek die bronne wat hy geraadpleeg het (pp. 6-16) en gee 'n kort oorsig van die vredesonderhandelinge teen die einde van die Anglo-Boereoorlog (pp. 17-21), waarna hy die res van sy boek in drie hoofafdelings indeed. In die eerste afdeling bespreek hy die hoofpersoonlikhede wat op een of ander wyse by die rebellie en die onderdrukking daarvan betrokke was, naamlik Jan Smuts, Louis Botha, Koos de la Rey, Christiaan Beyers, Christiaan de Wet, Jan Kemp, Manie Maritz en Jopie Fourie. In die tweede afdeling word die rol van die Bethulie-kommando aan regeringskant aan die hand van tot nog toe ongepubliseerde operasionele dokumente en korrespondensie behandel. Dit sluit onderafdelings in oor uitrusting, ontplooiing, operasionele optrede, gewetensbeswaardes en dissiplinêre aangeleenthede. In die derde en laaste hoofafdeling, word die rebellie-ervaringe van 'n gewone rebel, naamlik die gevange rebel en prokureur, Boy van Niekerk, aan die orde gestel. Van Niekerk werp lig op die verhoor en vonnisoplegging van rebelle, die omstandighede in die gevangenis, en die persoonlikhede van generaal Christiaan de Wet en “Siener” van Rensburg – saam met wie Van Niekerk in die Fort in Johannesburg opgesluit was. Vervolgens word agt van Van Niekerk se briewe, geskryf vanuit die gevangenis, verbatim in 'n bylae gepubliseer.

Met die oog op die skryf van sy boek oor die 1914-1915-rebellie, het Grobbelaar 'n groot volume argivale bronne geraadpleeg, asook 'n groot aantal boeke en ander bronne (kyk die bronnelys, pp. 189-201). Hierdie bronne is goed ontgin, soos blyk uit die boek se 495 eindnote. Grobbelaar wys tereg op die gebreke van die amptelike verslae van die regering se kommissies van ondersoek (1915-1916) na die rebellie. Hy probeer om hierdie leemtes te vul deur veral ook te let op die standpunte en getuienis van rebelle, en dié se ondersteuners/simpatiseerders.

Volgens Grobbelaar was die rebellie die gevolg van die stryd tussen Afrikanernasionalisme, soos verteenwoordig deur mense soos De Wet en De la Rey, en internasionalisme, soos verpersoonlik deur politieke leiers soos Botha en veral Smuts, met sy holisme. Laasgenoemde persone sou dan ook meer besorg wees oor die belange van die Britse Ryk as oor hul Afrikanerlandgenote, wat nog nie aan die vernietigende gevolge van die Anglo-Boereoorlog ontkom het nie. En só het 'n (totaal onnodige) rebellie dan uiteindelik uitgebreek.

Grobbelaar skryf onbeskaamd vanuit die Afrikaner (en Afrikaernasionaliste) se oogpunt. Hy sien die Afrikaner as 'n slagoffer van Britse imperialisme in 'n stryd om selfbehoud in die loop van die negentiende en twintigste eeu. Die wortels van die opstand gaan terug na die sogenaamde Vrede van Vereeniging in Mei 1902, toe Botha en Smuts vir mense soos De Wet en De la Rey oorgehaal het om vir vrede te stem – met beloftes dat republikeinse onafhanklikheid weer so gou as moontlik bekom sou word. Twaalf jaar later was daar die geleentheid om teen regeringsoptrede en onvervulde beloftes te protesteer. Wat aanvanklik bloot 'n vreedsame protes was, het met verloop van tyd tot gewapende protes oorgegaan, hoewel daar steeds geen geweld was nie, en eers daarna is tot openlike rebellie (met gepaardgaande bloedvergieting) oorgegaan.

Nie almal sal met Paul Grobbelaar se benadering of gevolgtrekkings saamstem nie, maar sy boek oor die rebellie bied heelwat stof tot nadenke. Enigiemand wat in die geskiedenis van die omstrede Afrikaneropstand van 1914-1915 belangstel, behoort van die inhoud van hierdie boek kennis te neem. Hopelik sal *1914: Rebelle of protes?* tot heelwat debat aanleiding gee – iets wat so nodig is ten einde die toekoms van ons verlede te verseker.

André Wessels

Departement Geskiedenis, Universiteit van die Vrystaat
en Besoekende Professor, Australian Defence Force Academy